

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация Пий-Хемского кожууна

МБОУ Хадынская СОШ

РАССМОТРЕНО

на заседании ШУМО
ГЦ

Протокол №1 от «28»
августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

заместитель директора
по УВР

 Байкара В.Г.
от «28» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

директор школы
Хадынская
Монгуш Л.С.

Пр. №59 от «28» августа
2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

По предмету: Литературлуг номчулга

Класс: 3 класс

Срок реализации: 1 год

Автор и название учебника, год выпуска: Л.С Кара-оол. Литературлуг
номчулга 3 класс Кызыл: НШХИ,- 2020 г.

Количество часов: 68 часов (2 часа в неделю)

Учитель: Ооржак Ай-Кыс Николаевна

с.Хадын 2024

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

3-к\ класстың «Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязының «Россияның Школазы» деп өөрөдилге-методиктиг бөл\кке, Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезиниң эге школага 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга талазы-биле к\р\не стандарттарынга д\шт\р, 2011 чылдың Э. Д. Ондарның 2- 4 класстарга номчулга программасынга болгаш 2013 чылда \нд\ргени 3-к\ класстарның Л.С.Кара-оолдуң «Литературлуг номчулга» номунга даянып тургускан. Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг к\р\не стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

I. НОМЧУЛГА ПРОГРАММАЗЫНЫҢ НИИТИ ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Номчулга кичээлдери дээрге эге школада өөренип турар кол эртемнерниң бирээзи деп санаттынып турар. Ол уругларның шын медреселдиг номчулгазын болгаш сөз\глел-биле ажилдап билирин, уран-чечен номчулгага сонуургалын оттуруп, уругнуң ниити сайзыралынче, эстетиктиг болгаш мөз\ш-ынар кижизидилгезинче кичээнгейни угландырып турар.

Эге школага чечен чогаал номчулгазының программасы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Ооң иштинде бир онзагай черни өөреникчилерниң шын чугаалап өөрөдириниң кол хевири (аргазы) – номчулганың чаңчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажилдарны чорудары ээлеп турар.

«Литературлуг номчулга» дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- ыткыр (дыңналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчууруң, литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянынг номчууру; номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол ч\лд\ илередин, оон чогуур т\нелдер кылыры, номчаан сөз\глелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзац дузазы-биле план тургузарынга, номчаан ч\л\н\ң утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктырар;
- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөз\л\т аажы-чаңга, к\ш-ажылга кижизидер;
- уругларның ном-биле ажилдап, оон билиг тыварынга номну \рг\лч\ номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөст\ң тургузукчулары – чогаалчыларның чогаадыкчы ажил-херектеринге сонуургалдыг болурун чедип алыр;
- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыңнап билириниң база сөз\глелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөрөнгөн чогаалдарының утказын, ооң маадырларының хөделиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур \нелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин

хайнышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долузу-биле шиңгээдип алырынга аргаларын сайзырадыр;

- чечен чогаалдың уран чурумалдыг дылын, овур-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалын сайзырадыр;

- ш\л\к чогаалын кичээнгейлиг дыңнап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, ооң уран сөз\н чарашсынар болгаш ханы шиңгээдип алырының дуржулгазын мөөңнөп, аңаа уран-чечен хөөнн\г болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;

- долгандыр турар х\рээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттут бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресе билириниң дуржулгазын байыдар;

Номчулганы эге школаның өөредилге эртеми кылдыр киирген болганда, ол ч\гле өөредилгиг эвес, а кижизидилгиг сорулгаларны шиитпирлээр улуг ужур уткалыг. Хар - назынынга д\гж\п турар уран-чечен чогаалдар-биле таныжылганың мөз\б\д\ш болгаш эстетиктиг ужур-утказы уругларның миниишкinnerинге, угаан-медреселинге болгаш номчукчунуң тура-соруунга салдарлыг база хууда шынарларның хевирлеттинеринге дузалаар. Өөреникчилерниң моральдыг нормаларже уг-шиин тып билири, оларның боттарының херектери биле культурлуг кижиниң аажы-чаңының этиктиг принциптеринге хамаарыштырып билирин сайзырадыр; эки сеткилдиг кады ажылдажылганың чаңчылдарын кижизидер.

Чечен чогаал номчулганы деп курсту шиңгээдип ап турар \еде эге школаның өөреникчилериниң коммуникативтиг культуразының деңнели бедир: диалогтар тургузар билиглери; бодунуң \зел-бодалын дамчыдып билири; бердинген чугааларның сорулгаларының аайы-биле монологтарны тургузуп билири; сөз\глелдерниң аңгы-аңгы хевирлери-биле ажылдап билири; номнуң тайылбыр аппарады-биле бот ажылдап билири; словарьлардан, справочниктерден, энциклопедиялардан чогуур ужурлуг медээлерни тып билири хевирлеттинер.

«Литературлуг номчулга» уругларның чечен чогаалдарны номчуурунче сонuurгалын бедидер. Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бөд\н билиглери-биле база таныштырып болур: автор дугайында бөд\н дыңнадыглар, номчаан чогаалының жанры, темазы, улустуң аас чогаалының бичии жанрлары - тывыздыктар, \легер домактар, д\рген-чугаалар, янзы-б\р\ тывыздыктыг бодалгалар дээш оон-даа өске.

3 -к\ класстың өөреникчилериниң шиңгээдип алыр билиглери:

- медреселдii-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарынга өөренир;
- төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглери алыр;
- ном ажыглаарынга чаңчыгар болгаш дылга сонuurгалы, номчулгага болгаш билиглери ч\тк\л\ хайныгар;
- мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизиттинер;
- өөренип турар ч\лдерин сайгарып, бөл\ктеп, деңнеп, т\ңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула ч\лдерни тып, тайылбырлаарынга чаңчыгар.

3- к\ класстың өөреникчилеринин «Литературлуг номчулгада» чедип алып планнатынган т\ңнелдери

Личностуг

өөреникчилер ч\н\ билир ужурлугул:

- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодуну ажылын туңнеп, \нелеп билири;
- бодунун төрөөн чуртунга болгаш чонунга, ооң амыдырал-чуртталгазының хамаарылгазын шингээдип алыры;
- өске чоннарның ниити мөз\ - шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, өске чоннун кижилеринин кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге д\шт\р аажы- чаңын таарыштыраы;
- өске кижилерниң сагыш-сеткилин, ишти-хөңн\н билири болгаш олар- биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овур - хевирлерниң кижизиттинери;
- өөредилгеже, эртем-билигже ч\тк\лд\;

өөреникчилер ч\н\ билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы- чаңы моральдыг мөз\ - шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларынга дең хамаарылгалыг болуру.

Предметтиг

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөз\глелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аяанныг номчууру;
- таныш эвес сөз\глелди номчуурунун д\ргени 1 минутада 65 - 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (\з\нд\лерни, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөз\глелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөз\глелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек б\р\з\нге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөз\глелдин планын тургузары база сөз\глелге болгаш ооң кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан ч\л\н\ң утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;

- номчаан номнарыныё кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын периодиктиг журналдары- биле ажилдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, ч\н\ кылып турарын барымдаалап оларга \нелел бээри;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунуң \зел-бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалыныё эстетиктиг болгаш мөз\-шынар талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнуң позициязынга хамаарыштыр бодунуң \зел - бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөз\глелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажилдар

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- диалогту аянныг рольдап номчууру;
- план езугаар сөз\глелди тургузуп билири;
- хайгааралдың туннелинде бижимел чугааның хевирлерин (тодарадып бижири, угаап-бодаар), болган болуушкуннуң чылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көргөн кинозунга, теледамчыдылгага, сөз\глелдерниң \з\нд\леринге \нелээшкиннерни бижири билири;
- номчаан чугаазынга шиижиткен көрг\з\глелерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган ш\л\ктерин, чогаалдың \з\нд\лерин аянныг номчуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- чогаалдың маадырларының бирээзиниң өм\нээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугааның сюжедин болгаш кол маадырларының болуушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;
- бөл\к- биле ажилдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

Метапредметтиг

Регулятивтиг

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бодунуң кылыр ужурлуг ажылын планап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны д\шт\р\п билири;
- чаа өөрөнгөн уран - чечен чугаада башкының айтып кааны езугаар ч\н\ кылырын сагыры;
- өөредитлиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;
- болуушкун төнч\з\нде , ооң т\ңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- башкы-биле демниг ажилдажышкын \езинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылган абылдарын ажил \езинде болгаш ажил соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;
- бодунуң номчулга ажылын планнап билири.

Билип алышкын

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- херек билиглери словарларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш \нелел барымдаазын езугаар аңгылап билири;
- чогаалдың кол маадырларының сөстери, сагыш- сеткили, кылып турар ч\лдерин, аразында харылзааларын шиңгээдип алыры.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглери библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдың болушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;
- чогаалды сайгарып турар \еде болгаш бодунуң амыдыралынга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;
- бердинген статья-биле ажилдап билири (статьяның кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бөл\кке ажилдап өөренири; бодунуң бодалындан аңгыда эжиниң \зел- бодалын база дыңнап \нелеп билири;
- т\ңнел \нд\рерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш- өөр\н\ң \зел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажил \езинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдыгган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң \зел- бодалдарын база дыңнап билири;
- бөл\к-биле ажил \езинде чогуур айтырыгларны салып билири.

II. НОМЧУЛГАНЫН ТУРУЖУ:

Номчулгага чылда 68 шак көрд\н\п турар, неделяда 2 шакка санаттыгган. Класстан дашкаар номчулганы 1 улдуңда-ла 1 шак кылдыр киирген. Бир чылда көрд\нген 68 өөредилге шагының улдуң аайы- биле чижек хуваалдазы:

Бирги улдуңда- 18 шак
Ийиги улдуңда- 14 шак
Үшк\ улдуңда- 20 шак
Дөртк\ улдуңда- 16 шак.

III. ЭГЕ ШКОЛАНЫҢ ДООЗУКЧУЗУНУҢ БИЛИИНГЕ НЕГЕЛДЕЛЕР

Эге ниити өөредилге чериниң доозукчузу «Төрээн чугаа» деп эртемни ==ренген т\ёнелинде:

- бодунуё моон соёгаар сайзыраарынга база =ске эртемнерни чедишкенинги шийгээдип алырынга номчулганыё ужур-дузазын медресе билген турар болгаш узуктел чок номчулга долгандыр турар хурээлелди, делегейни база бодун билип алырынга чугула арга деп чуулду шийгээдип алган турар ужурлуг;
- чечен чогаалды буруну-биле унелеп хулээвишаан, номчаан чуулунге хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг харыыны берип, бодунуё бодалын илередип, чугаалажып турар кижизиниё бодалын хундулуп билир кылдыр ==ренген турар;
- Россияныё =ске чоннарыныё культура-т==гулуг байлаа база бугу кижит-релгетенин улегерлери-биле, ол ышкаш тыва, орус классиктиг уруглар чогаалчыларыныё чогаалдары-биле таныжар аргалыг болур. Чогаалдарныё дузазы-биле «эки», «багай», «ч=птуг чорук», «шынчы чорук», «харысалга», «алыс кузел», «човаачал», «дузааргак», «кээргээчел» деп этиктиг билиглерни угаап, сагыш-сеткил база м=зу-будуш талазы-биле унелелдери хевирлеттинген турар ужурлуг;
- амыдыралынга т=рел, =г-буле, кожа-желбээ база эп-найыралдыг харылзааларныё чугулазын билип эгелээр болгаш «найырал», «бот-боттарын билчири», «бот-боттарынга дузалажыры», «хундулел», «ынакшыл», «т=релзирек» болурунуё дугайында билиглерни угаап бодаар аргалыг болур. Ол ышкаш бодунуё уе чергези база улуг кижилер-биле харылзаа тударыныё негелделери болгаш аргалары-биле таныжып, бодунуё болгаш чогаалдыё маадырларыныё ажыл-херектерин деёнеп кеер билиглери хевирлеттинер;
- чечен чогаалды уран чуулдуё онзагай хевири деп шийгээдип, ону уран чуулдуё =ске хевирлери-биле деёнеп ееренип алган турар;
- ==редилге база эртем-нептергей литература-биле ажылдаар эге билиглерни алыр болгаш практиктиг ажылынга херек медээни тып болгаш ажыглап билир кылдыр ==ренип алган турар.

Чугааныё хевирлери болгаш номчукчу ажил чорудулгазынга хамаарыштыр негелделер:

Эге школаныё доозукчузунуё ==ренип алган турар ужурлуг чуулдери:

- номчулганыё сорулгаларын билген турар (номчукчунуё сонуггалын хандыраары-биле, номчуттунар дуржулгазын чедип алыры-биле, бодалдар болгаш барымдаалар, бадыткалдар болгаш =ске медээлер тывары-биле);
- с=з\глелдиё янзы-буру хевирлериниё утказын медреселдиг хулээп алыры (дыёналдыр база иштинде номчуп тура, дыёнап тура), оларныё тускай хевирлерин тодарадыры (чечен, эртем-нептергей, ==редилге, тайылбырлыг), чогаалдыё

- кол бодалы болгаш маадырларыё тодарадыры, чогаалдыё утказыныё аайы-биле айтырыгларга харыылаары, болуушкуннарныё дес-дараалашкаан тодарадыры, дыёнаан азы номчаан ==редилге, эртем-нептергей база чечен чогаал с=з\глеллинге айтырыгларны салыры;
- чогаалдыё с=з\глеллинге азы берген темага даянып, бодунуё бодалын улуг эвес хемчээлдиг монолог чугаа хевирлиг тургузары (тоожуушкун, тодарадып чугаалаары, угаап бодаары);
- чугаа этикединиё дурумнерин сагып, янзы-буру ==редилге болгаш амыдыралдыё байдалдарынга диалог чорудары, номчаан азы дыёнаан чогаалын сайгарып турда, диалог чугаага киржири;
- с=с-биле ажылдаары (с=ст\ё х=й уткалыын, дорт болгаш доора уткаларын тодарадыр, контекст аайы-биле с=стуё утказын тодарадыр, бодунуё с=с курлавырын байыдары);
- номчаан чуулунуё утказын билип турар кылдыр темпилиг номчуур (дыёналдыр, иштинде);
- хемчээли назы-хар, клазынга дугжуп турар чогаалдарны медреселдиг болгаш аянынг номчуур;
- номчаан чогаалыныё м=зу-шынар талазы-биле утказын тодарадып, маадырларныё аажы-чаёыныё алыс ужурун сайгарып, боду туёнелдерни кылыр, маадырларныё ажыл-херектерин м=зу-шынарныё унелелдери-биле деёзигуурлээр
- янзы-буру хевирниё с=зуглелдерин сайгарары-биле б=дуун аргаларны ажыглаар: чогаалдыё кол бодалын тодарадыр болгаш чылдагаан харылзааларын тодарадыр;
с=з\глелди кезектерге чарып, ат бээр; б=д\л\н план тургузар; авторнуё маадырга, болуп турар болуушкуннарга хамаарылгазын тодарадыры-биле ажыглаан уран аргаларын тывар (деёнелге, диригжидилге, метафора);
- эртем-нептергей, ==редилги база чечен чогаал с=з\глеллиниё онзагайын барымдаалап, номчаан азы дыёнаан ч\л\н\ё утказын дамчыдар; с=з\глелдиё утказын катаптап чугаалаары (долу азы шилилгелиг);
- номчаан ч\л\н демниг сайгарар, с=з\глелге азы бодунуё дуржулгазынга даянып, бодалын бадыйткаар;
- чогаалдыё адын азы допчузун к=ргеш, номнуё дугайында билип алыры, берген темага библиотекадан херек номну д\шт\р шилип тывар;
- берген \легерге даянып, чечен чогаалдыё кыска аннотациязын тургузар (автору, ады, темазы, номчууру-биле с\мелер);
- алфавиттиг каталогту база назы-харынга д\шкен словарьлар болгаш тайылбыр литератураны боду ажыглаар.

Эге школаныё доозукчузу дараазында ч\лдерге ==ренип алыр аргаларлыг болур:

- чечен чогаалды уран ч\лд\ё хевири деп шиёгээдип алыр;
- чечен чогаал с=з\глеллиниё эстетиктиг болгаш м=з\ - шынарлыг \нелелдерин угаап сайгарбышаан, бодунуё бодалын чугаалап билир;

- номчулганыё сорулгазын барымдаалап, ооё хевирин бодамчалыг шилип алыр (таныштырылга, ==редиглиг, шилилгелиг, дилеп тывар);
- чогаалдыё маадырынга болгаш ооё ажыл-херектеринге хамаарыштыр бодунуё хамаарылгазын илеретпишаан, авторнуё туружун тодарадыр;
- бодунуё бодалын с=зуглелге даянып, бадыткап болгаш шынзыдып билир;
- бижимел чугааныё хевирлерин практикага ажыглап билир (тоожуушкун – \легерге даянып, сез\глелди тургузары; угаап бодаары – айтырылга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырга характеристика бээри);
- номчаан номунга \нелел бижиир;
- темалыг каталог-биле ажылдаар;
- уругларга \нд\рген солун-сетк\л-биле ажылдаар.

Чогаадыкчы ажыл-чорудулга

Эге школаныё доозукчузу дараазында ч\лдерге ==ренип алыр:

- чечен чогаалды рольдар аайы-биле номчуур;

С=з\глел-биле ажылдаарыныё янзы-буру аргаларын ажыглаар (чылдагаан харылзааларын, болуушкуннарныё дес-дараалашкаан тодарадыр, сайгарылганы кылырда, ча-даланчаан сагыр; маадырга шын характеристиканы бээр; планга даянып, с=зуглел тургузар);

чечен чогаалга, чурукчуларныё ажылдарыныё репродукцияларынга, чогаалга чураан чуруктарга азы хууда дуржулгазынга даянып, бодунуё с=зуглелин тургузар.

Эге школаныц доозукчузу дараазында ч\лдерге ==ренип алыр аргаларлыг болур:

С=з\глелдерниё утказын чогаадыкчы езу-биле дамчыдып чугаалаар (маадырныё азы авторнуё адындан);

кандыг-бир чогаалга чуруктар чуруур, диафильмнер кылыр;

чогаалга инсценировка, сценарий азы проект тургузар б=луктерге ажылдаар;

эдертиг бижиириниё аргаларын шиёгээдип алыр.

Чечен чогаал билиглери

Эге школаныё доозукчузу дараазында ч\лдерге ==ренип алыр:

- ийи-\ш чугула демдектерин онзалап к=рбушаан, янзы-б\р\ с=з\глелдерниё б=д\н сайгарылгазын деёнеп тургаш, кылып ==ренир;

- калбак чогаалдыё с=з\глелин ш\л\к чогаалыныё с=з\глелинден ылгап билир;
- аас чогаалыныё жанрларыныё онзагайларын танып билир (тоолдар, тывызыктар, \легер домактар...).

Эге школаныё доозукчузу дараазында ч\лдерге ==ренип алыр аргаларлыг болур:

- чогаал дугайында билиглерни (аас чогаалы, авторлуг чогаал, сезуглелдиё тургузуу, маадыр, автор) база уран аргаларны (деёнеелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, янзы-буру с=з\глелдерниё б=д\н сайгарылгазын кылып ==ренир;
- чечен чогаалдыё автору болгаш маадырыныё туружун тодарадып билир;
- кандыг-бир авторлуг с=з\глелдиё \легеринге даянып, ш\л\к азы калбак чогаалдыё бир хевирин шенеп бижиир

Өөреникчилерниң билиглеринге, чаңчылдарынга негелделер:

3-к\ классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында ч\лдерни шиңгээдип алган турар. Номчулганын чаңчылдары:

Бирги чартык чылда шын, медреселдиг номчуп билир; домакка сөстөрни бот- боттарындан адырбайн, утка талазы-биле аразында тудуш холбаалыг кылдыр номчуур; номчулганын темпизи чоорту д\ргедеп, таныш эвес сөз\глелди номчуурунун д\ргени минутада 55-60 хире сөс.

Ийиги чартык чылда утка талазы-биле билдингир сөстөрни болгаш домактарны шын, аянныг, медреселдиг, илдик чокка, тода дыңналдыр номчуп шыдаптар; сөз\глелде чугула утка илередир сөст\ \н-биле (\нн\ бедидип азы чавызадып тургаш) ылгап билир; таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дургени 1 минутада 65-80 хире сөс. Медээ, айтырыг, кыйгырыг демдектерин барымдаалап, домактарның аянын ун-биле дамчыдып билир. Аянныг номчуурунга белеткенир талазы-биле бот-онаалганы башкыдан алгаш, улуг эвес сөзүглелди иштинде номчуп билир.

Сөзүглел-биле ажыл.

Номчаан ч\лунге хамаарыштыр айтырыгларга харыы берип, утказын чугаалап, кол бодалды илередип били. Чогаалдың киржикчилеринин кылып турар чуулдерин унелеп, чылдагаанын тайылбырлап шыдаптар. Сөзүглелди боттарының сөстери-биле катаптап чугаалаары. Номда бердинген айтырыглар болгаш онаалгаларны номчаан ч\л\нге хамаарыштыр ажыглап билири: номчаан сөз\глелдин адын номнуң допчузундан тып шыдаары. Башкынын дузазы-биле кезектерге чарып каан сөз\глелдерге аттар тывар. Абзацтарны барымдаалап тургаш сөз\глелдин утказын шын тургузар. Ш\л\кт\ аянныг номчуп, доктаадып, тоолдарны ыдып билир.

V. ТЕМАТИКТИГ ПЛАНЫ

№	Темалары	Шагы	Чогаадыг
	Экии, литературлуг номчулга!	1	
	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.	3	

	Ооренип, оорен.	4	
	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни.	3	1
	Эки кылган ажил-элеп читпес алдар.	2	1
	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.	2	
	Бойдустун чажыттары.	2	
	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	6	1
	Бойдуска хумагалыг болуулу.	2	1
	Авторлуг тоолдар.	6	
	Торээн чуртум камгалакчылары.	3	1проект
	Улус аразында ие караа чымчак.	4	1
	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.	2	
	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	3	1 проект
	Бистин бичии оннуктеривис.	2	1
	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.	3	1тест
	Ойнаксанчыг оюннарым.	2	
	Кижиг болуру чажындан.	2	
	Оске чоннун аас чогаалы.	3	
	Чонум чаагай езу-чанчылдары.	3	1проект
	Шупту:	68	

VI. «ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА» ЭРТЕМИНИН УТКА-ТУРГУЗУУ

Экии, литературлуг номчулга!

Улустун аас чогаалынын биче хевирлери

Улегер домактар. Тывызыктар. Оюн удээн чугаалар.

Ооренип, оорен.

С.С\r\ё-оол «Аккырмаа биле ийи»,
Н.Носов «Бодалга бодааным». Чечен чугаа.
Екатерина Танова «Ийи 2». Чечен чугаа.
Ч.Ондар «Эдилелдин ээзинде»

Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни.

Э.Кечил-оол «Кайгамчыктыг картошкам

Эки кылган ажил-элеп читпес алдар.

Ю.Кюнзегеш «Шартылаа биле кымыскааяк»
О.Сувакпит«Арзылан биле Пар» (Басня)
Ю.Кюнзегеш «Ажыл».
О.Сувакпит«Салааларым»

Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.

К.-Э. Кудажы «Мыйыт»

Бойдустун чажыттары.

С.Сурун-оол «Ууттунмас тоорук»
С.Комбу «Чогум ч\л ол уруглар?»
С.С\r\n-оол «Хек»

Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.

Бойдуска хумагалыг болуулу.

Б.Хөвенмей «Кыш»
М.Кенин-Лопсан «Кыштыё ш\л\кч\з\»
А.Пушкин «Кыш»
М.Кенин-Лопсан «Харжыгаш»
Л.Толстой «Ак кодан»
М.Кенин-Лопсан «Өск\с аёгыр»

Ч.Кара-К\ске «Х\рээлелди камгалаёар!»

Авторлуг тоолдар.

Торээн чуртум камгалакчылары

Э Кечил-оол «Шолалатканым»

А.Барто «Ийи алышкы»

Улус аразында ие караа чымчак

Б.Хөвенмей «Ием холу».

Э.Кечил-оо«Ава созун дыннаваска»

С.Тока «Ававыс чокта»

Чылдын уелери. Хоглуг чазым

А. О.Саган-оол «Онза уем»

Л.Чадамба «Часкы тарылга»

Улустун аас чогаалы. Тоолдар

Хам Бөр\ биле Шинчээчи Бөр\.

Хараган бажында д\к

Бистин бичии оннуктеривис.

К.Ондар «Мени таныыр».

С.Комбу «Сайдаяк»

О.Саган-оол «Оол биле кушкаш»

«Элик оглу»

Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.

«Дуза дилээн адыг»

Аскыр Дагаа ч\ге даё бажында алгырар апарганыл?

Ойнаксанчыл оюннарым

Ч.Кара-Куске «Чылгылаар мен»

Ч. Куске «Чуёгу»

А.Шоюн «Таныжылга»

Кижин болуру чажындан

С. С\р\н-оол «Шериг-оолдуё олчазы»

Ч. Кара-Куске «Алышкылар»

Оске чоннун аас чогаалы

И.Крылов «Чаан биле Моська»

Л. Толстой «Өшк\ биле Бөр\»

Чонум чаагай ёзу-чанчылдары.

К-Э. Кудажи «Танды кежи». М. Кенин-Лопсан. «Муёгашталган балыктар»

Е.Танова «Артыш»

Чараш чайым.

Бистин проективис

Чугаа сайзырадылгазы-11

IX. КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

НОМЧУЛГА 3 КЛАСС (68ш.)

№	Кичээлдийн темазы	Эрттирген хуусаазы		
		План	Эрткен	
1	Экии, литературлуг номчулга!	06.09		
2	Моорей «Угаангырлар, сагынгырлар» тыва черге й=рээл.	06.09		
3	Улустуё аас-чогаалыныё биче хевирлери. Тывызыктар.	07.09		
4	Улустуё аас-чогаалыныё биче хевирлери. Үлегер домактар	13.09		
5	Оюн \дээн чугаалар. Узун тыныш.	14.09		
6	Өөренип өөрөн.С.С\р\ё-оол «Аккырмаа биле ийи»	20.09		
7	Н.Носов «Бодалга бодааным». Чеченчугаа.	21.09		
8	Екатерина Танова «Ийи 2». Чечен чугаа.	27.09		
9	Ч.Ондар «Эдилелдин ээзинде»	28.09		
10	Чылдын \елери. Тодуг-догаа к\з\мейни. Чогаадыг «К\ск\ арга»	04.10		
11	Э.Кечил-оол «Кайгамчыктыг картошкам	05.10		
12	Ю.Кюнзегеш «Шартылаа биле кымыскаяк» О.Сувакпит «Арзылан биле Пар» (Басня)	11.10		
13	Ю.Кюнзегеш «Ажыл». О.Сувакпит «Салааларым»	12.10		
14	Чогаадыг «Эки кылган ажыл элөп читпес алдар»	18.10		
15	Хөкт\г ужуралдар, солун болуушкуннар. К.-Э. Кудажи «Мыйыт»	19.10		
16	С.Сурун-оол «Ууттунмас тоорук»	25.10		
17	М.Пришвин «Алдын шынаа» С.Комбу «Чогум ч\л ол, уруглар?»	26.10		
18	С.С\р\н-оол «Хек» Г.Скребицкий «Куштарнын медээзи»	08.11		

1	Чылдыё \елери Аккыр харлыг кыжым Б.Хөвенмей «Кыш».	09.11		
2	М.Кенин-Лопсан «Кыштыё ш\л\кч\з\» .А.Пушкин «Кыш».	15.11		
3	М.Кенин-Лопсан «Харжыгаш». Л.Толстой «Ак кодан»	16.11		
4	«Куску бойдус»	22.11		
5	Л.Чадамбанын шулуктери	23.11		
6	Чурукка чогаадыг «Удавас кыш»	29.11		
7	Частырыглар-биле ажыл	30.11		
8	Бойдуска хумагалыг болуулу! М.Кенин-Лопсан «Өск\с аёгыр»	06.12		
9	Ч.Кара-К\ске «Х\рээлелди амгалаёар!»	07.12		
10	О.Сувакпит «Эмнеп алган».	13.12		
11	Авторлуг тоолдар. С.Пюрбю Сагынтыр к\ске» С.Маршак «Угаанныг К\скежик»	14.12		
12	Эдэртиг «Б=р\лер»	20.12		
13	Частырыглар-биле ажыл.	21.12		
14	С.Пюрбю «Оптуг Чыккылаа» «Кажар дийё»	27.12		
1	Т.Кызыл-оол «Бодаган»	28.12		
2	Т.Кызыл-оол «Багай чаёчыл»	17.01		
3	Төрээн чуртум камгалакчыла-ры. Э Кечил-оол «Шолалатканым»	18.01		
4	А.Барто «Ийи алышкы»	24.01		
5	Проект «Бистин ачаларывыс-Ада- чуртувустун камгалакчылары	25.01		
6	Улус аразында ие караа чымчак. Б.Хөвенмей «Ием холу». Э.Кечил-оол «Ава созун дыннаваска»	31.01		
7	С.Тока «Ававыс чокта»	01.02		
8	Чогаадыг «Мээн авам»	07.02		
9	Чылдын уелери. Х=гл\г чазым. О.Саган-оол «Онза уем» Л.Чадамба «Часкы тарылга»	08.02		
10	Улустуё аас-чогаалы. Тоолдар. «Чыраа кулун». (Тыва улустуё	14.02		

	тоолу)			
11	Хам Бөр\ биле Шинчээчи Бөр\. (Тыва улустун тоолу)	15.02		
12	Хараган бажында д\к	21.02		
13	Проект «Тыва тоолдар»	22.02		
14	Бистиё бичии өён\ктеривис. К.Ондар «Мени таныр».	28.02		
15	С.Комбу «Сайдаяк»	01.03		
16	О.Саган-оол «Оол биле кушкаш» «Элик оглу»	07.03		
17	Чогаадыг «Час»	14.03		
18	Частырыглар –биле ажыл	15.03		
19	Төөг\ болгаш тоолчургу чугаалар. «Дуза дилээн адыг». (Тооту чугаа)	21.03		
20	Аскыр Дагаа ч\ге даё бажында алгырар апарганыл? (Тоолчургу чугаа)	22.03		
1	Дээлдиген \н\ . Тоолчургу чугаа	04.04		
2	Номчаан чогаалдарынга тест	05.04		
3	Частырыглар – биле ажыл	11.04		
4	Ойнаксанчыг оюннарым. Ч.Кара- Куске «Чылгылаар мен»	12.04		
5	Ч. Куске «Чуёгу» А.Шоюн «Таныжылга»	18.04		
6	Кижиге болуру чажындан С. С\р\н-оол «Шериг-оолдуё олчазы»	19.04		
7	Ч. Кара-Куске «Алышкылар»	25.04		
8	И.Крылов «Чаан биле Моська».	26.04		
9	Л. Толстой «Өшк\ биле Бөр\» (Басня)	03.05		
10	Өске чоннарныё аас- чогаалы. Ыят чок крокодил (Кхмер тоол)	10.05		
11	Ийи элчиген (Кыргыз улустуё тоолу)	16.05		
12	Чонум чаагай езу-чаёчылдары К-Э. Кудагы «Танды кежии». М. Кенин-Лопсан. «Муёгаштал-ган балыктар»	17.05		
13	Е.Танова «Артыш»	23.05		
14	Чылдыё \елери. Чараш чайым.	24.05		

15	Бистин проективис «Мээн ынак чогаалым»	30.05		
16	Тыва чогаалдарга туннел кичээл	31.05		

Шиёгээдип алырынга планнаттыгган т\ёнелдерни т\ёнээр чижек даалгалар

Номчуллага берген с=з\глел

Арылар

___ Мен аъдым оъткарып каайн, сен хожёну сугтаргаш, д== дыттар х=легезинге эккел, оглум – деп, ачазы айбылаан.

Эрен-оол халып-ла каан. Ол аъттыг кижиге =тт\н\п, адыжы-биле чаязынче алагадай каап, бирде даалыктадып, бирде саяктадып каап чоруп орган. Хожунга чоокшулап чоруй, с==скен аразында бир-ле чараш ч\ве к=р\п каан. Лаптуу б=мб\ дег, артында-ла хээленчек борбак куу ч\ве. Чоокшулап кээп ылавылаарга, арай чемдигир-даа ышкаш болган. «Аа, дыдык боорга ээзи октапкан-дыр» кылдыр бодап, б=мб\кт\ кургаг с==скен-биле илбектептер дээн: карак-ла бо, оозу хылырт дээш мыйырлы берген. «+=-аа» дизе-ле -арылар! Сан-т\ё чок имиеейни-ле берген! Холун к=д\р\п, чалданып чытпаже, даш-биле хапкан дег, хаваанга бир ч\ве чык дээн. Сегирип аары билек, чаагынга база бирээ чым-сырт кылган. Эрен-оол саргыгылаштыр кадалы берген арыны чылча тудупкаш, шаашкактаан молдурга дег, ыдып ыёай-ла болган. Ажырынга шыдавайн, доёгайып чыдыпкаш, доозунналдыр тепкиленмишаан, ыглап бадырыпкан. Карак чажындан Эрен-оолдуё чаагы улам ажып, кижип эгелээн. Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. Аарып-ажаан черлерни нугугулап, =ндейиптерге, хойлары \ст\ берген, чамды дагже \н\п бар чораан. «Чаёгыс-даа башты ышкынмас» деп ава-ачазыныё с=з\н\ё утказын Эрен-оол эки билир. Ынчангаш дегийт-ле тура халаан. Ырап бар чораан хожун дайгырып чорааш, кыёчыктырбайн дозуп, сугтарып алгаш, дыттар х=легезинге б=л\п, чыттырып алган.

193 с=с
Чамыяё

К=к-оол

3-к\ класска чыл т=нч\з\нде чорудар хыналда

чижек даалгаларныё планнаттыгган т\ёнелдери

1-ги «Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп б=л\кт\ё

планнаттыгган т\ёнелдери

Планнаттыгган т\ёнел:

– аёгы-аёгы с=з\глелдерни ыткыр дыёзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыёнап турар уеде уткаларын шын медегерелдиг билип алыры; оларныё онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырныё), с=з\глелдерниё кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарныё чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыёнаан ==редиглиг, эртем-

популярлыг болгаш уран-чечен с=з\глелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген т\ёнелдерниё чедип алырыныё билии:

- с=з\глелдерниё аёгы-аёгы хевирлериниё шынарларын тодарадыры;
- номчаан азы дыёнаан с=з\глелиниё кол утказын, кол маадырларын, с=з\глелдиё утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарныё чурумун тодарадып билири;
- эртем- популярлыг болгаш уран-чечен с=з\глелдерге айтырыгларны салып билири.

2-ги «Чогаадыкчы ажыл» деп б=л\кт\ё планнаттынган т\ёнелдери

Планнаттынган т\ёнел: с=з\глелди рольдап номчууру.

Билген турар ужурлуг билиглери:

- с=з\глелден авторнуё болгаш маадырныё с=з\н тып билири.
- с=з\глелдиё маадырыныё аажы-чаёын болгаш сагыш-сеткилиниё байдалын к=рг\скен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянынг номчууру.

3-к\ «Литературлуг пропедевтика» деп б=л\кт\ё планнаттынган т\ёнелдери (литературоведческая пропедевтика)

Планаттынган т\ёнел: ==ренип турар ч\\лдерни сайгарып, б=л\ктеп, деёнеп, т\ёнеп билиринге, оларныё иштинден чугула болгаш кол ч\\лдерни тып, тайылбырлаарынга ==реникчилерни чаёчыктырар.

Билген турар ужурлуг билиглери:

- чогаалдарныё жанрын тодарадыры;
- чогаалдыё темазын, идеязын тодарадыры;
- аёгы-аёгы чогаалдарны янзы-б\р\ барымдааларыныё (темазын, авторун, жанрын) аайы-биле б=л\ктеп ==ренири.

3-к\ класска чыл т=нч\з\нде чорудар хыналда чижек даалгалары

1- ги б=л\к

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп б=л\кт\ё чижек даалгалары

Планнаттынган т\ёнел:

- аёгы-аёгы с=з\глелдерни ыткыр дыёзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыёнап турар уеде уткаларын шын медегерелдиг билип алыры; оларныё онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырныё), с=з\глелдерниё кол уткаларын болгаш кол маадырларын;

утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарныё чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыёнаан ==редиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен с=з\глелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген т\ёнелдерниё чедип алырыныё билии

- с=з\глелдерниё аёгы-аёгы хевирлериниё шынарларын тодарадыры;
- номчаан азы дыёнаан с=з\глелиниё кол утказын, кол маадырларын, с=з\глелдиё утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарныё чурумун тодарадып билири;
- эртем- популярлыг болгаш уран-чечен с=з\глелдерге айтырыгларны салып билири.